

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ

(167 - 31 π. Χ.)

Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ τρίτον εἰς σειρὰν ἄρθρων μας ἀναφερομένων εἰς τὴν Ἑπειρωτικὴν ἱστορίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ρωμαιοκρατίας, ἐξετάζεται ἡ ἱστορία τῆς Ἑπείρου ἀπὸ τοῦ ἔτους 167 π. Χ., ὅτε ὁ Αἰμίλιος Παῦλος κατέστρεψεν 70 πόλεις τῆς Ἑπείρου καὶ ἠχμαλώτισεν 150.000 Ἑπειρώτας¹, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου².

Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι εἰς τὴν σύντομον ταύτην μελέτην δὲν ἐρευνᾶται λεπτομερῶς ἢ ἐπὶ μέρους ἱστορία τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων, διὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἀπατηθῆ βεβαίως ἐπίπονος καὶ μακρὰ ἐργασία, ἀλλ' ἐξετάζονται ὠρισμένοι μόνον σταθμοὶ τῆς Ἑπειρωτικῆς ἱστορίας κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, οἱ ὁποῖοι ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ἀποτελέσουν τὴν ἀφετηρίαν διὰ τὴν συγγραφὴν εἰς τὸ μέλλον πληροστέρας περὶ αὐτῆς μελέτης.

Ἡ ἐποχὴ δὲ αὕτη συμβαίνει νὰ εἶναι ἐλάχιστα γνωστή, ἐπειδὴ οἱ ἱστορικοὶ ἐπεκτείνουν συνήθως τὰς ἐρεῦνας των μέχρι τοῦ ἔτους 167 π. Χ., δεχόμενοι ὅτι μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ ἱστορία τῆς Ἑπείρου οὐδὲν ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει³.

Ἡ καταστροφὴ βεβαίως τοῦ ἔτους 167 π. Χ. ἦτο τοιαύτης ἐκτάσεως, ὥστε οὐδὲ μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου κατῴρθωσεν ἢ ἀτυχῆς χώρα νὰ ἀναλάβῃ. Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Στράβωνος, δηλαδὴ 150 περίπου ἔτη μετὰ τὴν καταστροφὴν, ἐξηκολούθει ἀκόμη ἡ Ἑπειρος νὰ εἶναι ἔρημος εἰς τοιοῦτον μάλιστα βαθμόν, ὥστε δὲν ἦτο εὐκόλον οὐδὲ νὰ ὀρισθῆ καὶ ἡ θέσις τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων,

1 ΠΟΛΥΒΙΟΣ XXX 15 (= ΣΤΡΑΒΩΝ VII 7.3, σ. 322). ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Αἰμίλιος Παῦλος 29, 4-5. EUTROPIUS IV 8. 1, πρβ. ΑΠΠΙΑΝΟΥ Ἰλλυρικά 9. PLINIUS N.H. IV 39, ὁ ὁποῖος ἐσφαλμένως ἀναφέρει ὅτι αἱ πόλεις ἀνήκον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἦσαν 72. Ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν πόλεων ὑποδεικνύει ὅτι αὗται ἦσαν πράγματι κῶμαι, πρβ. J. LARSEN, Roman Greece, εἰς τὴν σειρὰν T. FRANK, Economic Survey of Ancient Rome, IV, Baltimore 1938, σ. 468. A. PHILIPPSON - E. KIRSTEN, Die Griechischen Landschaften, II (Frankfurt am Main 1956), σ. 248-249. Περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἑπείρου ὑπὸ τοῦ Αἰμίλιου Παύλου, ἰδὲ Θ. Χ. ΣΑΡΙΚΑΚΗ, Δεύκιος Αἰμίλιος Παῦλος, Ἀθῆναι

1962, σ. 118-120.

2 Ἡ παρούσα μελέτη μας ἐπεκτείνεται μέχρι τοῦ Αὐγούστου, ἐπειδὴ τὴν κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας ἱστορίαν τῆς Ἑπείρου προτιθέμεθα νὰ πραγματευθῶμεν εἰς τὴν ἐργασίαν μας περὶ τῆς Ἀκτίας Νικοπόλεως, ἡ ὁποία ἦτο πρωτεύουσα τῆς Ἑπείρου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαιοκρατίας. Ἐκ τῶν δύο προηγουμένων περὶ Ἑπείρου ἄρθρων μας τὸ μὲν πρῶτον ἐδημοσιεύθη εἰς Ἑλληνικά 1966, σ. 193-215, τὸ δὲ δεῦτερον εἰς ΑΕ 1965, σ. 145-162.

3 S. OOST, Roman Policy in Epirus and Acarnania, Dallas 1954, πρβ. KAERST, RE V, 1905, στ. 2731 ἐν λ. *Epeiros*.

αί όποιαί άλλοτε ήκαζον και εύημέρουν¹. Είς τοῦτο δὲ ἀναμφιβόλως συνετέλεσε και ή έν γένει παρακμή και ή κακοδαιμονία, αί όποιαί παρετηρήθησαν κατά τούς πρώτους Ιδία χρόνους τής Ρωμαϊκής κυριαρχίας είς τήν Έλλάδα και αί όποιαί ήσαν ἀποτέλεσμα τοῦ καταθλιπτικοῦ φορολογικοῦ συστήματος τής Ρώμης, τής ἀπληστίας τῶν δημοσιωνῶν (publicani) και τής φανλότητος τῶν ὀργάνων τής Ρωμαϊκής διοικήσεως².

Όσον ὁμως ἀσήμαντος και ἀν εἶναι ή ιστορία τής Ήπειρου κατά τούς χρόνους τούτους, δὲν στερεῖται παντελῶς ένδιαφέροντος.

Ένεκα τής θέσεώς της ἐχρησίμευεν ὡς διαμετακομιστικὸς κόμβος είς τὸ μεταξὺ Έλλάδος και Ήταλίας ἐμπόριον, είς τοῦ ὁποίου τήν ἀνάπτυξιν μεγάλως βεβαίως συνέβαλεν ή κατασκευή τής Έγνατίας ὁδοῦ περι τὰ μέσα τοῦ 2^{ου} π. Χ. αἰῶνος³.

Ό φυσικὸς πλοῦτος τής Ήπειρου, ιδία δὲ ή πλουσία κτηνοτροφία της, ένωρίς προσείλκυσαν τήν προσοχήν τῶν Ρωμαίων, οί όποιοί ήδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1^{ου} π.Χ. αἰῶνος ήρχισαν ἐγκαθιστάμενοι είς τὰς παραλίους περιοχὰς τής Ήπειρου.

Κατά τήν ἐποχήν τῶν ἐμφυλίων πολέμων ή Ήπειρος ἐπανειλημμένως ὑπῆρξε θέατρον ἐπιχειρήσεων τῶν Ρωμαίων στρατηγῶν, λόγω τής γειτνιασεώς της πρὸς τήν Ήταλίαν και τοῦ προσφερομένου διὰ πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ὀρεινοῦ ἐδάφους της.

Τέλος κατά τὰς ἀρχὰς τοῦ 2^{ου} μ. Χ. αἰῶνος ἀπετέλεσεν αὐτοτελῆ ἐπαρχίαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ὑπὸ ἐπιτρόπου (procurator) διοικουμένην, μὲ πρωτεύουσαν τήν Νικόπολιν, ή ὁποία ήτο μία ἀπὸ τὰς πολυανθρωποτέρας και σημαντικωτέρας πόλεις τής Έλλάδος κατά τούς χρόνους τής Ρωμαϊκής κυριαρχίας.

Κατά τήν διαίρεσιν τής Μακεδονίας είς τέσσαρας «μερίδας» συνήνωσεν ὁ Αἰμίλιος Παῦλος μετὰ τής Μακεδονίας και τὰ Ήπειρωτικά ἔθνη, ὡς πληροφοροῦμεθα ἐκ τοῦ Στράβωνος⁴.

Άφ' ἐτέρου ἐκ τοῦ Λιβίου⁵ πληροφοροῦμεθα ὅτι ή Ἄτιντανία και ή Τυμ-

1 ΣΤΡΑΒΩΝ VII 7. 3, σ. 322: *νυνὶ δ' ἐρήμου τής πλείστης χώρας γεγενημένης και τῶν κατοικιῶν και μάλιστα τῶν πόλεων ήφανισμένων, οὐδ' εἰ δύναιτό τις ἀκριβοῦν ταῦτα, οὐδ' ἂν ποιόη χρῆσιμον διὰ τήν ἀδοξίαν και τὸν ἀφανισμὸν αὐτῶν...* VII 7. 9, σ. 327: *τότε μὲν οἶν... καίπερ οἷσα τραχεῖα και ὄρων πλήρης., ὁμως εὐάνδρει ή τε Ήπειρος πᾶσα και ή Ίλλυρίς· νῦν δὲ τὰ πολλὰ μὲν ἐρημία κατέχει, τὰ δ' οἰκούμενα κωμηθὸν και ἐν ἐρειπίοις λείπεται*, πρβ. PHILIPPSON - KIRSTEN, ἔ. ἀ. II, σ. 252 - 253.

2 G. HERTZBERG (μετάφρ. Π. Καρολίδου), 'Ιστορία τής Έλλάδος επί τής Ρωμαϊκής Κυριαρχίας, Ἄθηνα 1902, Α', σ. 414 - 418, 492 - 493, πρβ. M. ROSTOVITZEF, Social and Economic History of the Hellenistic World, Oxford 1953, II, σ. 961 - 962. Περὶ τῶν ἐλλείψεων τής ἐπαρχιακής Ρωμαϊκής διοικήσεως κατά τούς χρόνους τής Δημοκρατίας, πρβ. G. STEVENSON, Roman Provincial Administration, Oxford 1949, σ. 94 - 96.

3 Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 146 και 120 π.Χ., πρβ. E. OBERHUMMER είς RE V, 1905, στ. 1988 - 1993, ἐν λ. *Egnatia via*.

4 ΣΤΡΑΒΩΝ VII ἀπόσπ. 48, σ. 331: *Παῦλος μὲν οἶν ὁ τὸν Περιοέα ἐλὼν συνάψας τῇ Μακεδονία και τὰ Ήπειρωτικά ἔθνη είς τέτταρα μέρη διέταξε τήν χώραν...* Περὶ τής διαιρέσεως τής Μακεδονίας είς τέσσαρας «μερίδας» ἰδὲ ΣΑΡΙΚΑΚΗΝ, ἔ. ἀ. σ. 106 - 111.

5 XLV 30. 6, πρβ. P. MELONI, Perseo e la fine della Monarchia Macedone, Roma 1953, σ. 422. OOST, ἔ. ἀ. σ. 82. Ἄντιθέτως ὁ R. MACK (Grenzmarken und Nachbarn Makedoniens im Norden und Westen, Göttingen 1951, diss. σ. 217 κέ.) δὲν δέχεται τήν παραχώρησιν τής Ἄτιντανίας είς τήν Μακεδονίαν και ἀναγινώσκει Antania (ἀντι Atintania) παρὰ ΛΙΒΙῸ Ε. ἀ. Ἡ Τυμβαία, τής ὁποίας τμήμα βεβαίως ἀνήκεν είς τήν Μακεδονίαν, ἐθεωρεῖτο χώρα Ήπειρωτική, πρβ. PHILIPPSON - KIRSTEN, ἔ. ἀ. II, σ. 217 και 223.

φαία προσηρτήθησαν εἰς τὴν τετάρτην μερίδα τῆς Μακεδονίας, τὴν περιλαμβάουσαν τὴν Ἑορδαίαν, τὴν Λυγκηστίδα καὶ τὴν Πελαγονίαν.

Ἐπομένως ὄχι ὀλόκληρος ἡ Ἠπειρος, ἀλλὰ περιοχαὶ τινες αὐτῆς, πιθανὸν μόνον αἱ προαναφερθεῖσαι, αἱ ὁποῖαι ἐγεινίαζον πρὸς τὴν Μακεδονίαν, προσηρτήθησαν εἰς αὐτήν, οὕτω δὲ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐξησθένει ἡ Ἠπειρος, τῆς ὁποίας οὕτω τὰ ὄρια σημαντικῶς περιορίζοντο, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξησφαλίζετο ἡ ἡσυχία τῆς Μακεδονίας διὰ τῆς ἐνσωματώσεως τῶν ἐν λόγῳ περιοχῶν εἰς αὐτήν¹.

ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΦΟΙΝΙΚΗΝ

Μετὰ τὴν προσάρτησιν καὶ τῶν ἐν λόγῳ περιοχῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὰ μέρη ἐκεῖνα τῆς Ἠπειροῦ, τὰ ὁποῖα εἶχον διαφύγει τὴν καταστροφὴν², ἐσχημάτισαν ἐκ νέου κοινόν, τοῦ ὁποίου τὸν πυρῆνα ἀπετέλεσαν αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Ἠπειροῦ. Ἔδρα αὐτοῦ ὠρίσθη ἡ Φοινίκη³, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ ὀνομασία αὐτοῦ ὡς «κοινοῦ τῶν Ἠπειρωτῶν τῶν περὶ Φοινίκην», τὸ ὁποῖον συνεμάχησε μετὰ τῆς Ρώμης καὶ ἀφέθη αὐτόνομον⁴.

Τὴν ὑπαρξίν τοῦ «κοινοῦ τῶν Ἠπειρωτῶν τῶν περὶ Φοινίκην» μετὰ τὸ ἔτος 167 γνωρίζομεν ἐξ ἐπιγραφικῶν μαρτυριῶν καὶ ἐκ τοῦ Πολυβίου.

Οὕτως εἰς τὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Κασσάνδρου, υἱοῦ τοῦ Μενεσθέως, ἐξ Ἀλεξανδρείας τῆς Τρωάδος ἐπιγραφὴν, ἡ ὁποία ἐγράφη ὀλίγον μετὰ τὸ ἔτος 165 π. Χ., ἀναφέρεται τὸ κοινὸν τῶν Ἠπειρωτῶν [τῶν] περὶ Φοινίκη[ν], τὸ ὁποῖον τιμᾶ [χρῶ]σθ[ε] στεφάν[ω] τὸν Κάσσανδρον⁵.

Ἐπίσης εἰς ἑτέραν ἐπιγραφὴν τῶν Δελφῶν τιμᾶται ὁ Ἀθηναῖος Ἡγήσανδρος, ὁ υἱὸς τοῦ [Ἡ]γησ[άνδρου], ὑπὸ τοῦ κοινοῦ [τῶν] Ἠπειρωτῶ[ν] εἰκόνι χαλ[κῆ], περὶ τὸ ἔτος 151 π. Χ.⁶

Ἀφ' ἑτέρου ἐκ τοῦ Πολυβίου πληροφοροῦμεθα τὴν δεσπόζουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν ἡ Φοινίκη μετὰ τὸ ἔτος 167 π. Χ. Ὁ Πολύβιος βεβαίως δὲν ἀναφέρει ρητῶς τὸ κοινὸν τῶν Ἠπειρωτῶν τῶν περὶ Φοινίκην, εἶναι ὅμως φανερὸν ὅτι τοῦτο ὑπονοεῖ, ὅταν μνημονεύῃ τῶν τὴν Φοινίκην κατεχόντων, διὰ τοῦ ὁποίου πρέπει βεβαίως νὰ νοήσωμεν τὸν Χάροπα καὶ τοὺς ἐν Φοινίκη συνεργάτας του⁷.

Δεσπόζουσα πράγματι μορφή τοῦ κοινοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὑπῆρξεν ὁ Χάροψ, ὁ υἱὸς τοῦ Μαχάτα, ἐκ τῆς πόλεως Φοινίκης, ὁ ὁποῖος ἤσκησεν

1 Περβ. ΜΕΛΟΝΙ, ἔ. ἀ. σ. 422.

2 Δὲν κατεστράφη βεβαίως ὀλόκληρος ἡ Ἠπειρος, ἀλλὰ τμήματα μόνον αὐτῆς, ὡς ἡ Μολοσσίς (ΠΟΛΥΒΙΟΣ XXX 15 = ΣΤΡΑΒΩΝ VII 7. 3, σ. 322), ὡς καὶ τινες ἄλλαι περιοχαὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἠπειροῦ, πρβ. PHILIPPSON - KIRSTEN, ἔ. ἀ. II, σ. 223. Ἡ Χαονία ἄλλωστε καὶ ἡ Θεσπρωτία εἶχον παραμένει πισταὶ εἰς τοὺς Ρωμαίους, πρβ. L. UGOLINI, *Albania Antica*, τ. II, *L'Acropoli di Fenice*, Milano 1932, σ. 223.

3 Περὶ Φοινίκης, ἰδὲ UGOLINI, ἔ. ἀ. σ. 215 - 230. E. POLASCHKE εἰς RE XX, 1941 σ. 1306 - 1308,

ἐν λ. *Phoinike*, ἀρ. 9, εἰς παράρτημα τοῦ 20ου τόμου.

4 PHILIPPSON - KIRSTEN, ἔ. ἀ. II, σ. 223, μετὰ τῆς σημ. 61.

5 SYLL.³ 653, A4 (ἐκ Τρωάδος). B22 (= F. D. III 1, 218j. ἐκ Δελφῶν).

6 SYLL.³ 654, A4 (= F. D. III 2, 135, 4). Περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἠπειρωτῶν τῶν περὶ Φοινίκην, πρβ. UGOLINI, ἔ. ἀ. σ. 223. LARSEN, ἔ. ἀ. σ. 302. PHILIPPSON - KIRSTEN, ἔ. ἀ. II, σ. 223 - 224.

7 ΠΟΛΥΒΙΟΣ XXXII 14, πρβ. XXXII 6. 2.

ἐν Ἡπειρῷ ἀρχὴν ἀληθῶς τυραννικὴν, ἔχων ὡς συνεργοὺς τὴν μητέρα Φιλῶτιν καὶ τὸν Μύρωνα μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Νικάνορος. Προφασιζόμενος δὲ ὅτι οἱ πολιτικοὶ τοῦ ἀντίπαλοι ἀνῆκον εἰς τὴν ἀντιρρωμαϊκὴν μερίδα ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν ἐξόντωσιν τούτων, ἄλλους μὲν φονεύων εἰς τὴν ἀγοράν, ἄλλους δὲ εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ ἄλλους εἰς τὰς οἰκίας των. Πάντων δὲ ἀνεξαιρέτως ἐδήμεινε τὰς περιουσίας καὶ σφετεριζόμενος ταύτας ἐπλούτιζε κατὰ τὸν πλέον ἀθέμιτον τρόπον.

Τοιαῦτα δὲ ὑπῆρξαν τὰ ἐγκλήματα τοῦ Χάροπος, ὥστε ὁ Πολύβιος, ὁ ὁποῖος λεπτομερῶς τὰ περιγράφει, παρατηρεῖ *μὴ γεγονέναι μῆδ' ἔσεσθαι θηριωδέστερον ἄνθρωπον μῆδ' εἰκαιότερον Χάροπος*¹.

Ἐπιδιώκων δὲ νὰ ἐπιτύχη τὴν ἔγκρισιν τῆς Συγκλήτου, ὥστε καὶ διὰ συγκλητικῶν δόγματος νὰ κατοχυρώσῃ τὰς παρανομίας του, ἔπλευσε τὸ 160 εἰς τὴν Ρώμην. Ἄλλ' ἢ Σύγκλητος γνωρίζουσα τὰς πράξεις του ἠρνήθη νὰ τὰς ἐπικυρώσῃ, ἀπήντησε δὲ ὅτι θὰ ἀποστείλῃ πρεσβευτὰς μετὰ τοῦ Γαίου Μαρκίου πρὸς ἐξέτασιν τῶν πραγμάτων.

Κατὰ τὴν περίστασιν δὲ ταύτην διεφάνη ἡ ἀκεραιότης τοῦ Λευκίου Αἰμιλίου Παύλου, ὡς καὶ τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ Μάρκου Αἰμιλίου Λεπίδου, ἀρχιερέως καὶ προκαθημένου τῆς Συγκλήτου, οἱ ὁποῖοι ἠρνήθησαν νὰ δεχθοῦν εἰς τὰς οἰκίας των τὸν Χάροπα, ἔνεκα τῶν ἐν τῇ πατρίδι ἐγκλημάτων².

Ἡ ἀποδοκιμασία ἐν τούτοις αὕτη δὲν ἀπεθάρρυνε τὸν Χάροπα, ὁ ὁποῖος παραποιήσας τὰς ἀποφάσεις τῆς Συγκλήτου ἔγραψεν εἰς τοὺς συμπατριώτας του ὅτι ἡ Σύγκλητος ἐγκρίνει τὰς ἐνεργείας του.

Εὐτυχῶς ἡ τυραννὶς τοῦ Χάροπος δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, καθ' ὅσον οὗτος ἀπέθανε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (160) ἐν Βορινθησίῳ, ἐνῶ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Φοινίκην.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν μάλιστα ταύτην συνέβη νὰ ἀποθάνουν καὶ οἱ λοιποὶ ἐγκάθετοι τῆς Ρώμης εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε *ὡσανεὶ καθαρμόν τινα συνέβη γενέσθαι τῆς Ἑλλάδος, τῶν ἀλιτηρίων αὐτῆς ἐκ τοῦ ζῆν μεθισταμένων*, ὡς χαρακτηριστικῶς ἀναφέρει ὁ Πολύβιος³.

Στερούμεθα δυστυχῶς πληροφοριῶν περὶ τῆς τύχης τοῦ κοινοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν μετὰ τὸ ἔτος 151 π. Χ. Εἶναι ἄρα γε τοῦτο τυχαῖον ἢ ὀφείλεται εἰς τὴν διάλυσιν αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔτος 146; Ὁ ΡΟΛΑΣΤΣΕΚ⁴ ὑποστηρίζει τὴν δευτέραν ἐκδοχὴν, τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας ἡ Ἡπειρος εἶχε παραμείνει οὐδετέρα, ὡς καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι διετηρήθησαν καὶ μετὰ τὸ ἔτος 146 τὰ γειτονικὰ κοινὰ τῶν Δολόπων, Ἀμφιλόχων καὶ Ἀθαμάνων⁵, ἐπιτρέπουν εἰς ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ τὸ κοινὸν τῶν Ἡπειρωτῶν διετηρήθη καὶ

1 ΠΟΛΥΒΙΟΣ XXX 12.

2 Αὐτόθι XXXII 6. 5.

3 Αὐτόθι XXXII 5. 3 - 4, πρβ. ΔΙΟΔΩΡΟΝ XXXI 31. Περὶ τῆς δράσεως τοῦ Χάροπος, ἰδὲ Η. SCULLIARD, Charops and Roman Policy in Epirus εἰς JRS 35, 1945, σ. 58 - 64.

4 RE ἔ. ἄ. στ. 1307, πρβ. BUSOLT - SWOBODA, Griechische Staatskunde, II, München 1926, σ. 1477 μετὰ τῆς σημ. 7.

5 Περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Δολόπων ἔχομεν μαρτυρίας ἐκ τῶν ἐτῶν 134 - 125 π. Χ., περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀθαμάνων ἐκ τοῦ ἔτους 87 π. Χ. καὶ περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀμφιλόχων ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Καίσαρος, πρβ. S. ACCAME, Il Dominio Romano in Grecia dalla Guerra Acaica ad Augusto, Roma 1946, σ. 228 - 229, ἔνθα ἰδὲ καὶ τὰς σχετικὰς ἀρχαίας μαρτυρίας. Τοὺς Ἀθαμᾶνας ὁ ΣΤΡΑΒΩΝ θεωρεῖ Ἡπειρώτας (IX 4.11, σ. 427. IX 5. 1, σ. 430).

μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας εἰς τὴν Ρώμην.

Πολιτικῶς λοιπὸν ἐξηκολούθει ἡ Ἠπειρος καὶ μετὰ τὸ 146 νὰ εἶναι κατ' ὄνομα τοῦλάχιστον ἐλευθέρα, ἐφ' ὅσον βεβαίως ὑφίστατο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κοινόν, στρατιωτικῶς ὁμως ὑπήγετο, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ Ἑλληνικαὶ χῶραι, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ρωμαίου ἀνθυπάτου τῆς Μακεδονίας¹, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ ἔτους 148 π. Χ. κατέστη αὐτοτελὴς Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία².

Ἀπὸ τῶν χρόνων δὲ τούτων μέχρι καὶ τοῦ ἔτους 90 π. Χ. οὐδεμίαν πληροφορίαν ἔχομεν περὶ τῆς Ἠπείρου.

Τί συνέβη ἐν τῷ μεταξύ; Ἐκ τοῦ Πausanίου³ γνωρίζομεν ὅτι μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας εἰς τοὺς Ρωμαίους φόρος τε ἐτάχθη τῇ Ἑλλάδι καὶ οἱ τὰ χρήματα ἔκωλύοντο ἐν τῇ ὑπερορίᾳ κτᾶσθαι. Τοῦτο προφανῶς σημαίνει ὅτι ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸ δικαίωμα ἐγκτήσεως γῆς καὶ οὐσίας (commercium agrorum aedificiorumque)⁴, ὡς καὶ ὅτι ἐπεβλήθη εἰς αὐτοὺς φορολογία μετὰ τὸ ἔτος 146 π. Χ.

Ἐπεβλήθησαν παρόμοιοι περιορισμοὶ καὶ εἰς τὴν Ἠπειρον; Ἐὰν δὲ ἐπεβλήθη φορολογία, ἦτο αὕτη ἐπαχθής; εἶναι ζητήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐλλείπει σχετικῶν πηγῶν ἀδυνατοῦμεν βεβαίως νὰ ἀπαντήσωμεν, τοῦτο δὲ μόνον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἐν Ἠπείρῳ πόλεις ἐλεύθεραι (civitates liberae), ὡς ἀκριβῶς ὑπῆρχον καὶ εἰς τὴν Κυρίως Ἑλλάδα⁵. Οὕτως ἐκτὸς τῆς Ἀμβρακίας⁶, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ ἔτους 187 π. Χ. ἦτο ἐλευθέρα, φαίνεται ὅτι καὶ τὸ Βουθρωτόν, τὸ Ὠρικόν⁷, ἡ Φοινίκη⁸, ἡ Ἀμαντία⁹ καὶ ἡ Βυλλίς¹⁰ ἔχαιρον ἐλευθερίας, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ τοῦ Αὐγούστου καὶ ἡ Νικόπολις¹¹.

Ἡ παραχώρησις βεβαίως τῆς libertas συνωδεύετο συνήθως ὑπὸ τῆς immunitas, τῆς ἀπαλλαγῆς δηλαδὴ τῆς ἐλευθέρως πόλεως ἀπὸ τῆς ἀμέσου φορολογίας (tributum capitis et soli). Ὅπως περιέργως ἐν τούτοις πληροφοροῦμεθα ὅτι ἡ παραχωρηθεῖσα εἰς τὴν Ἀμβρακίαν immunitas ἦτο περιορισμένη, καθ' ὅσον ὤρισεν ἡ Σύγκλητος ὅπως οἱ ἐν Ἀμβρακίᾳ ἐμπορευόμενοι Ρωμαῖοι, ὡς καὶ οἱ σύμμαχοι τοῦ Λατινικοῦ δικαίου, ἀπαλλάσσονται τοῦ ὑπὸ τῆς πόλεως εἰσπραττομένου ἐλλιμενίου. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ πρῶτος περιορισμὸς, τὸν ὁποῖον ἐπέβαλεν ἡ Σύγκλητος εἰς πόλιν ἐλευθέραν¹².

1 PHILIPPSON - KIRSTEN, ἔ. ἀ. II, σ. 224, πρβ. ACCAME, ἔ. ἀ. σ. 8-9.

2 B. NERSE, Geschichte der griech. und makedon. Staaten, III, Gotha 1903, σ. 336 μετὰ τῆς σημ. 5, πρβ. ACCAME, ἔ. ἀ. σ. 11 μετὰ τῆς σημ. 6.

3 VII 16. 9, πρβ. ACCAME, ἔ. ἀ. σ. 17-18.

4 Παρόμοιοι περιορισμοὶ εἶχον ἤδη ἐπιβληθῆ προηγουμένως καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπὸ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου, πρβ. ΣΑΡΙΚΑΚΗΝ, ἔ. ἀ. σ. 108 μετὰ τῆς σημ. 30.

5 Πρβ. ACCAME, ἔ. ἀ. σ. 46-57.

6 LIVIUS XXXVIII 44. PHILIPPSON - KIRSTEN, ἔ. ἀ. II, σ. 253 μετὰ τῆς σημ. 43, πρβ. καὶ σ. 223.

7 Τὸ Βουθρωτόν ἐδέχθη ἀργότερον Ρωμαίους ἀποίκους, διὸ καὶ ἀναφέρεται ὡς Ρωμαϊκὴ ἀποικία, πρβ. PHILIPPSON - KIRSTEN, ἔ. ἀ. II, σ. 224. Τὸ Ὠρικόν

περιπεσὸν εἰς παρακμὴν ἀπὸ τῆς πυρπολήσεώς του (48 π.Χ.) ὑπὸ τοῦ Γναίου Πομπηίου, υἱοῦ (ΔΙΩΝ ΚΑΣΣΙΟΣ XLII 12, πρβ. CAESAR De bello civili III 40) ἐκτίσθη ἐκ νέου ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΥ Βίοι Σοφιστῶν I, σ. 551 καὶ 562, πρβ. P. GRAINDOR, Hérodote Atticus, Le Caire 1930, σ. 225-226).

8 Ἐφ' ὅσον ἡ Φοινίκη ἔκοπτε νομίσματα μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος τοῦλάχιστον, ἔπεται ὅτι μέχρι τότε ἦτο πόλις ἐλευθέρα, πρβ. P. GARDNER, Catalogue of Greek Coins in the British Museum, VII, London 1883, σ. 109 (Thessaly and Aetolia).

9 PLINIUS N.H. IV 35: et liberi Amantini.

10 Αὐτόθι IV 35: coloniae Bullidenses et...

11 Αὐτόθι IV 5: ac civitate libera Nicopolitana.

12 LIVIUS XXXVIII 44: portoria quae vellent terrarumque caperent, dum eorum immunes Romani ac so-

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 101/100 π. Χ. ἐπαναρχίζουσιν αἱ Θρακικαὶ ἐπιδρομαὶ ἐναντίον τῆς Ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας τῆς Μακεδονίας, κατὰ δὲ τὰ ἔτη 90 καὶ 89 π. Χ. οἱ Μαῖδοι, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Δαρδάνων, κατέκλυσαν ὄχι μόνον τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἡπειρον, λεηλατήσαντες καὶ αὐτὴν τὴν Δωδώνην καὶ προξενήσαντες ἀνεπανορθώτους καταστροφὰς εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ χωρία. Κατὰ τὸν Δίωνα Κάσιον¹ ὁ Μιθριδάτης, εὐρισκόμενος εἰς στενὰς μετ' αὐτῶν σχέσεις, εἶχε παρακινήσει τοὺς ὡς ἄνω βαρβάρους νὰ ἐπέλθουν κατὰ τῆς Μακεδονίας. Τοὺς βαρβάρους δὲ τούτους ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Μακεδονίας ὁ praetor C. Sentius, ὁ ὁποῖος διώκει τότε τὴν ἐπαρχίαν².

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξέσπων εἰς τὴν Ἀνατολὴν οἱ Μιθριδατικοὶ πόλεμοι, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ποικιλοτρόπως ἐδοκιμάσθησαν αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι. Ἄγνοοῦμεν ἂν μετέσχεν εἰς αὐτοὺς καὶ ἂν ὑπέστη παρομοίας δοκιμασίας καὶ ἡ Ἡπειρος, ἡ ὁποία μόνον ὡς τόπος ἀποβάσεως τῶν δυνάμεων τοῦ Σύλλα (87 π.Χ.), καθὼς καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν ἀποσταλέντος L. Valerius Flaccus, ἀναφέρεται³.

Η ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΙΣΩΝΟΣ

Ἡ βραχεῖα περίοδος ἡ μεσολαβήσασα μεταξὺ τοῦ τέλους τῶν Μιθριδατικῶν καὶ τοῦ τέλους τῶν ἐμφυλίων πολέμων (66-31 π. Χ.) ὑπῆρξεν ἡ χειροτέρα καὶ ἡ πλέον ἀπάνθρωπος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ρωμαϊκῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως. Ἦτο ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι διεδέχοντο ἀλλήλους, οἱ δὲ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐπωφελοῦμενοι τῶν ἀνωμάλων περιστάσεων ἐπεδίδοντο συστηματικῶς εἰς τὸν χρηματισμὸν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐπαρχιῶν τῶν⁴.

Ἡ διοίκησις τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάτου L. Calpurnius Piso Caesoninus (57-55 π.Χ.)⁵ θεωρεῖται ὡς χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τοιαύτης ἀπάνθρωπου ἐκμεταλλεύσεως ἐπαρχίας. Αἱ ἔκτακτοι ἐξουσίαι, τὰς ὁποίας ἔλαβεν⁶, ὡς καὶ ἡ ἀνάγκη διεξαγωγῆς τοῦ ἐναντίον τῶν Θρακῶν πολέμου, συνετέλεσαν εἰς

cui nominis Latini essent, πρβ. E. Badian, *Foreign Clientelae* (264-70 π. Χ.), Oxford 1958, σ. 89 καὶ 152 μετὰ τῆς σημ. 7.

¹ Ἀπόσπ. 101, 2 (ἐκδ. Boissvain I, σ. 344): *ὅτι οἱ Θρακικὲς ἀναπεισθέντες ὑπὸ τοῦ Μιθριδάτου τὴν τε Ἡπειρον καὶ τὰλλα τὰ μέχρι τῆς Δωδώνης κατέδραμον, ὥστε καὶ τὸ τοῦ Διὸς ἱερόν συλῆσαι*. Τοὺς Μαῖδους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν λαὸς Θρακικός, ἀναφέρει ὁ JULIUS OBSEQUENS (53, 113), πρβ. LENK, RE XIV, 1928, στ. 541, ἐν λ. *Maidoi*. Περὶ τῶν προξενηθειῶν εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας ζημιῶν ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων, πρβ. M. ROSTOVITZ, ἔ. ἀ. II, σ. 759.

² OROSIVUS V 18, 30, πρβ. CICERO in *Pisonem*, 84. In *Verrem act.* II, lib. III, 217. LIVIUS *Epitomae*, LXX. Περὶ τοῦ C. Sentius, ἰδὲ T. BROUGHTON, *The Magistrates of the Roman Republic*, II, New York 1952, σ. 18.

³ ΑΠΠΙΑΝΟΥ Μιθριδάτειος 30. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Σύλ-

λας, 20, πρβ. TH REINACH, *Mithridate Eupator*, Paris 1890, σ. 152.

⁴ ROSTOVITZ, ἔ. ἀ. II, σ. 961-962, πρβ. G. HERTZBERG, ἔ. ἀ. I, σ. 492-493.

⁵ Στερούμεθα δυστυχῶς πλήρους ἐργασίας περὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ δράσεως τοῦ Πείσωνος στηριζομένης ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ὑπαρχουσῶν πηγῶν, αἱ δὲ περὶ αὐτοῦ γραφεῖσαι ἐργασίαι ἐπαναλαμβάνουν ἀκριτῶς τὰς σχετικὰς πληροφορίας τοῦ Κικέρωνος. Περὶ τῆς δράσεώς του ἐν γένει ἰδὲ MÜNZER εἰς RE III, 1899, στ. 1387-1390 (ἐν λ. *Calpurnius*, ἀρ. 90), πρβ. BROUGHTON, ἔ. ἀ. II, σ. 202-203. 210-218. Περὶ τῶν ἐπιτάξεων καὶ εἰσφορῶν, τὰς ὁποίας ἐπέβαλεν εἰς τὰς πόλεις τῆς ἐπαρχίας του, ἰδὲ ROSTOVITZ, ἔ. ἀ. σ. 986-989.

⁶ Διὰ νόμου, τὸν ὁποῖον, κατὰ παράβασιν τῆς *lex Julia*, εἰσήγαγεν ὁ P. Clodius, *Pro Sestio* 24, 53. In *Pisonem* 37, 57. *De domo sua* 23, 55, 70, πρβ. MÜNZER, ἔ. ἀ. στ. 1388. ROSTOVITZ, ἔ. ἀ. σ. 986.

τὴν ἐπιβολὴν βαρυτάτων ἐπιτάξεων εἰς τὰς πόλεις τῆς ἐπαρχίας του, αἱ ὁποῖαι, ἂν καὶ δὲν ἦσαν βεβαίως ἀσυνήθεις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, φαίνεται ὅμως ὅτι ὑπερέβαινον τὰς συνήθεις.

Τὰς καταχρήσεις τοῦ Πείσωνος ἀντελήφθη ἐξ ἰδίας πείρας ὁ Κικέρων, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εὐρίσκετο ἐξόριστος εἰς Δυρράχιον καὶ Θεσσαλονίκην. Ὅθεν ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ρώμην κατηγοροῦσε τὸν Πείσωνα διὰ τὴν κακὴν διοικητικὴν καὶ οἰκονομικὴν διαχείρισιν τῆς ἐπαρχίας του πρῶτον μὲν εἰς τὸν *Pro Sestio*¹ λόγον του, ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς τὸν *de provinciis consularibus*² καὶ τέλος εἰς τὸν ἐναντίον τοῦ Πείσωνος (*in Pisonem*) περιέγραψε λεπτομερῶς τὰς ἐν Μακεδονίᾳ καταχρήσεις τοῦ ἀνθυπάτου.

Μεταξὺ τῶν περιοχῶν τῆς ἐπαρχίας, αἱ ὁποῖαι ὑπέστησαν τὴν ἀγριότητα τοῦ Πείσωνος, ἦτο καὶ ἡ Ἠπειρος, τὴν ὁποίαν κυριολεκτικῶς κατέσκαψεν ὁ ἀνθύπατος³. Συγκεκριμένως ἀνέφερεν ὁ Κικέρων ὅτι οἱ στρατιῶται τοῦ ἀνθυπάτου διήρπασαν τὴν Ἀμβρακίαν⁴, ἂν καὶ ἦτο αὕτη πόλις ἐλευθέρη καὶ ὅτι ἐν αὐτῇ εὐρισκόμενος ἐξέδωκε διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεώθησαν οἱ Ἀγριαῖνες καὶ οἱ Δόλοπες νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν χώραν των καὶ νὰ ἐπέλθουν κατὰ τῆς Αἰτωλίας⁵. Δὲν ἦτο δὲ ἡ Ἀμβρακία ἡ μόνη πόλις τῆς Ἠπείρου, ἡ ὁποία ἐδοκίμασε τότε τὴν σκληρότητα τοῦ Πείσωνος. Ὁ Κικέρων, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ἐδῶ κατηγορὸς τοῦ Πείσωνος, ἀναφέρει ὅτι ἠρημώθησαν ὑπ' αὐτοῦ τὸ Δυρράχιον καὶ ἡ Ἰλλυρικὴ Ἀπολλωνία⁶. Τὶ δὲ ἀκριβῶς νοεῖ δι' αὐτοῦ, ἀναφέρει ἀλλαχοῦ ὁ Κικέρων⁷. Ἐσφετερίσθη, λέγει, πρὸς ἴδιον ὄφελος ὁ ἀνθύπατος τὰς ἐκ τῆς φορολογίας καὶ τοῦ ἐλλιμενίου προσόδους τῶν Δυρραχινῶν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι συνέλεξεν ἀπ' εὐθείας ὁ Πείσων διὰ τῶν οἰκονομικῶν ὑπαλλήλων τῆς διοικήσεως τοὺς φόρους τῆς πόλεως, οἱ ὁποῖοι συνήθως συνελέγοντο ὑπὸ τῶν ἐκμισθούτων αὐτοὺς δημοσιωνῶν. Τὸ μέτρον ἄρα ἐστρέφετο ἐναντίον τῶν δημοσιωνῶν, τῶν ὁποίων οὕτω τὰ συμφέροντα σημαντικῶς παρεβλάπτοντο, καὶ ὄχι κατὰ τῆς πόλεως, ἡ ὁποία προφανῶς προετίμα τὴν ἄμεσον εἴσπραξιν τῶν φόρων⁸.

1 94.

2 2-8.

3 *In Pisonem* 96: *Epirus excisa...*4 *In Pisonem* 96: *Ambracia direpta...*, πρβ. PHILIPPSON - KIRSTEN, ἔ. ἀ. II, σ. 223.5 *In Pisonem*, 91: *Quibus autem hostibus? Nempe his, quos tu Ambraciae sedens primo tuo adventu ex oppidis Agrianum atque Dolopum demigrare et aras et focos relinquere cogisti* πρβ. 96. Τὰ γεγονότα ταῦτα συνέβησαν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐν Μακεδονίᾳ παραμονῆς τοῦ Πείσωνος (57 π. Χ.), ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῶν λέξεων τοῦ Κικέρωνος: *primo tuo adventu*. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐν Ἀμβρακίᾳ εὐρισκόμενος ἐξέδωκεν ὁ Πείσων τὴν διαταγὴν ὅπως ἐγκαταλείψουν τὴν χώραν των οἱ Ἀγριαῖνες καὶ οἱ Δόλοπες, συμπεραίνει ὁ ACCAME (ἔ. ἀ. σ. 231) ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην θὰ ἦτο ἡ Ἀμβρακία προσωρινῆ ἔδρα τοῦ διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας. Νομίζομεν ὅτι τοῦτο εἶναι τελείως ἀπίθανον, καθόσον ὁ

Πείσων εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἀμβρακίαν πρὸς ἐκτέλεσιν ἀκριβῶς τῶν σκοπῶν, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ἀνωτέρω ὁ Κικέρων. Ἡ ἐρήμωσις τῆς χώρας τῶν Ἀγριαίων καὶ Δολόπων, προσιθεμένη εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου καταστροφὴν τῶν ἀνατολικῶν περιοχῶν τῆς Ἠπείρου, συνέβαλε βεβαίως εἰς τὸ νὰ μεταβληθῶν αἱ χώραι αὗται τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἀπέραντον ἐκείνην ἐρημίαν, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα διὰ τοσοῦτον ζοφερῶν χρωμάτων μᾶς περιέγραψεν ὁ ΣΤΡΑΒΩΝ, πρβ. σ. 106 σημ. 1 ἀνωτέρω, ἰδὲ σχετικῶς καὶ τὸν PHILIPPSON - KIRSTEN, ἔ. ἀ. II, σ. 223 καὶ 253.

6 *In Pisonem* 96: *Dyrrachium et Apollonia excinata...*7 *Pro Sestio* 94: *cogere pecunias maximas a Dyrrachinis. De provinciis consularibus* 5: *vectigal ac portorium Dyrrachinorum totum in huius unius quaestum esse conversam...*

8 ROSTOVITZEFF, ἔ. ἀ. σ. 988 μετὰ τῆς σημ. 86.

Λέν πρέπει λοιπόν νά δεχθῶμεν εἰς τὸ ἀκέραιον τὴν ἀκριβειαν τῶν κατηγοριῶν τοῦ Κικέρωνος, ὁ ὁποῖος πολὺ πιθανὸν παραποιεῖ τὰ γεγονότα, λόγῳ κυρίως τοῦ μίσους, τὸ ὁποῖον ἔτρεφε κατὰ τοῦ Πείσωνος, ὡς καὶ λόγῳ τοῦ ὑπερβολικοῦ ὑπὲρ τῶν δημοσιῶν ἐνδιαφέροντός του¹. Τοῦτο ὁμῶς δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει καὶ νά ἀπαλλάξωμεν πάσης κατηγορίας τὸν Πείσωνα, τοῦ ὁποῖου αἱ ἀπάνθρωποι μέθοδοι χαρακτηρίζουν τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐπαρχιακῶν διοικητῶν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς δημοκρατίας.

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΕΓΚΑΘΙΣΤΑΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟΝ

Ἐκ παλαιωτάτων χρόνων ἡ Ἡπειρος ἦτο χώρα κατ' ἐξοχὴν κτηνοτροφική. Ἰδιαιτέρως ἐπαινοῦνται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων διὰ τὴν ποσότητα τοῦ παραγομένου γάλακτος καὶ τὸ μέγεθος τῶν αἰ Πυρρικαῖ λεγόμεναι ἀγελάδες τῆς Ἡπείρου καὶ τὰ Πυρρικὰ πρόβατα, τὰ ὁποῖα προφανῶς σχετίζονται πρὸς τὸν βασιλέα Πύρρον, εἰς τὰ κτήματα τοῦ ὁποῖου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διὰ διασταυρώσεως παρήχθησαν. Ἀναφέρεται ὅτι ἐκάστη τῶν ἀγελάδων τούτων παρήγεν ἡμερησίως ἀμφορέα γάλακτος² καὶ ὅτι ἦσαν τοσοῦτον ὀνομασται κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὥστε εἰσῆχθησαν πρὸς βελτίωσιν τοῦ εἴδους καὶ εἰς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς Ἰταλίαν³.

Γνωστοὶ ἐπίσης ἦσαν εἰς τοὺς ἀρχαίους διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀγριότητα αὐτῶν οἱ κύνες τῆς Ἡπείρου οἱ λεγόμενοι Μολοσσοί⁴, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸς φύλαξιν τῶν ποιμνίων, καθὼς καὶ οἱ ἵπποι⁵ τῆς, ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ ὄνοι τῆς Ἡπείρου, λόγῳ τῆς ψυχρότητος τοῦ κλίματος, ἦσαν πολὺ μικροί, ὡς ἀκριβῶς οἱ ὄνοι τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς Θράκης⁶.

Λόγῳ ἀκριβῶς τῆς πλουσίας κτηνοτροφίας τῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς πρὸς τὴν Ἰταλίαν γειτνιάσεώς της, ἐνωρὶς ἡ Ἡπειρος προσεῖλκυσε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ρωμαίων, οἱ ὁποῖοι ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1^{ου} π. Χ. αἰῶνος ἤρχισαν ἐγκαθιστάμενοι εἰς αὐτήν⁷.

Τὸ δεύτερον βιβλίον τῶν *res rusticae* τοῦ Οὐάργρωνος εἶναι διάλογος περὶ κτηνοτροφίας, εἰς τὸν ὁποῖον πρωτεύουσαν θέσιν κατέχουν οἱ ἐν Ἡπείρῳ Ρωμαῖοι

1 Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Κικέρωνος ὑπὲρ τῶν δημοσιῶν ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι καὶ ὁ ἴδιος προήρχετο ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἱππέων (ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Κικέρων 11. 3, σ. 866), εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον καὶ οἱ δημοσιῶναι, πρβ. G. STEVENSON, *Roman Provincial Administration*, Oxford 1949, σ. 115.

2 ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τῶν περὶ τὰ ζῷα ἱστοριῶν, III 21 (522 B), IX 7 (595 B). PLINIUS N. H. VIII 176. ΑΙΛΙΑΝΟΥ περὶ ζῴων ἰδιότητος III, 34. Ἐπειδὴ ὁ Πύρρος ἦτο μεταγενέστερος τοῦ Ἀριστοτέλους, τὰ ἀνωτέρω χωρία, τὰ ὁποῖα ἀναφέρουν τὰς Πυρρικὰς βοῦς καὶ τὰ Πυρρικὰ πρόβατα, θὰ παρερσήφθησαν μεταγενεστέρως εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ἀριστοτέλους, πρβ. M. ROSTON-TZEFF, ἔ. ἀ. III, σ. 1609, σημ. 99. Αἱ Πυρρικαὶ ἀγελάδες διετηροῦντο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Πλινίου. Ὁ Ἀττικὸς ἀμφορεύς ὡς μέτρον ὑγρῶν ἰσοῦτο πρὸς 9 περίπου γαλλῶνια ἢ 39 λίτρας, πρβ. H. MICHELL, *The Econo-*

mics of Ancient Greece, Cambridge 1957, σ. 60, ὅπου ἐπίσης ἀναφέρεται ὅτι αἱ παραγωγικότεραι ἀγελάδες τῆς σήμερον παράγουν κατ' ἀνώτατον ὄριον 10 γαλλῶνια γάλακτος ἡμερησίως. Ἔτερον εἶδος Ἡπειρωτικῶν βοῶν ἦσαν οἱ Λαρινοὶ λεγόμενοι βόες τῆς Θεσπρωτίας, πρβ. ΑΙΛΙΑΝΟΝ ἔ. ἀ. XII 11. ΣΟΥΪΔΑΝ ἐν λ. *Λαρινοὶ βόες*.

3 VARRO *De re rustica* II 5. 10.

4 ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ἔ. ἀ. III 21 (522 b). LUCRETIVUS *De Rerum Natura* V, 1063-1072. ΑΙΛΙΑΝΟΣ ἔ. ἀ. III 2. ΑΘΗΝΑΙΟΣ XII 540d.

5 VERGILIUS *Georgicon* I 59, πρβ. H. MICHELL, ἔ. ἀ. σ. 63.

6 ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ἔ. ἀ. IX 28 (606b).

7 VARRO ἔ. ἀ. II πρόλογος 6, II 1. 2. LARSEN, ἔ. ἀ. σ. 468-469, πρβ. K. ZEISSIG, *Die Rinderzucht im alten Griechenland*, Giessen 1934 (diss.), σ. 28. PHILIPPSON-KIRSTEN, ἔ. ἀ. II, σ. 253.

γαιοκτημόνες, οἱ *συνηπειῶται*, ὡς τοὺς ὀνομάζει ὁ συγγραφεὺς, ἄνδρες εὐποροί, προερχόμενοι κυρίως ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἱππέων καὶ διαθέτοντες σημαντικὰ ποσὰ διὰ τὰς ἐν Ἠπειρῷ ἐπιχειρήσεις τῶν. Μεταξὺ αὐτῶν ἀναφέρονται ὁ L. Cossinius, ὁ Vaccius, ὁ Murrinus Reatinus, ὁ G. Lucienus, ὁ Gn. Tremellius Scrofa, πιθανὸν ὁ ἴδιος ὁ Οὐάρρων¹ καὶ τέλος ὁ φίλος τοῦ Κικέρωνος Τίτος Πομπώνιος Ἀττικός.

Κατὰ τὴν εἰκοσαετῆ παραμονὴν τοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα (88-68 π. Χ.) ὁ δραστήριος τραπεζίτης Τίτος Πομπώνιος Ἀττικός δὲν ἀφωσιώθη μόνον εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν αὔξησιν τῆς περιουσίας του, τὴν ὁποίαν εἶχε φέρει ἐκ τῆς Ρώμης, ἐπιδοθεὶς πρὸς τοῦτο εἰς διαφόρους ἐπικερδεῖς ἐπιχειρήσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρονται αἱ τραπεζιτικαὶ ἐπιχειρήσεις, αἱ ἐκδόσεις παλαιῶν καὶ συγχρόνων συγγραφέων, ὡς καὶ ἡ ἀγορὰ προσοδοφόρων κτημάτων ἐν Ἠπειρῷ κατὰ τὸ ἔτος 68 π. Χ.²

Ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Κικέρωνος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν πηγὴν μας περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι δράσεως τοῦ Ἀττικοῦ, γνωρίζομεν τὸ ὄνομα ἑνὸς ἐκ τῶν ἐν Ἠπειρῷ κτημάτων τοῦ Ἀττικοῦ³. Ἐξ αὐτῆς ἐπίσης πληροφοροῦμεθα ὅτι μετὰ τὸ ἔτος 68 ὁ Ἀττικός εὐρίσκετο ἄλλοτε μὲν εἰς Βουθρωτόν, ἄλλοτε δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας ἢ τὴν Ρώμην⁴ καὶ ὅτι, ἂν καὶ ἐπανειλημμένως εἶχε προσκληθῆ ὁ Κικέρων νὰ ἐπισκεφθῆ τὰ ἐν Ἠπειρῷ κτήματα τοῦ Ἀττικοῦ, ἕνεκα διαφόρων λόγων, δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ πράξῃ⁵.

Ποῦ ἀκριβῶς εὐρίσκοντο τὰ κτήματα ταῦτα τοῦ Ἀττικοῦ, δὲν γνωρίζομεν, ἐκ τοῦ Κικέρωνος ὅμως καθίσταται φανερόν ὅτι ἄλλα μὲν ἐξ αὐτῶν ἦσαν πλησίον τοῦ Βουθρωτοῦ, ἀπέναντι τοῦ βορείου τμήματος τῆς Κερκύρας, ἄλλα δὲ νοτιώτερον παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Θυάμιδος⁶, ὁ ὁποῖος ἀπετέλει τὸ σύνορον μεταξὺ τῆς Θεσπρωτίας καὶ τῆς Κεστρίνης⁷.

1 Τὰ κτήματα τοῦ Οὐάρρωνος εὐρίσκοντο κατὰ πιθανότητα εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, πρβ. VARRO ἔ. ἀ. II 10. 7-9.

2 CICERO Epist. ad Atticum I 5. 7. CORNELIUS NEPO Atticus 4, 3. Περὶ τῆς ἐν γένει δράσεως τοῦ Ἀττικοῦ, ἰδὲ R. FEGER εἰς RE Suppl. VIII, 1956, σ. 503-526 (ἐν λ. Pomponius, ἀρ. 102). Περὶ τοῦ χρόνου ἀγορᾶς τῶν κτημάτων, πρβ. A. WILSON, Emigration from Italy in the Republican Age, New York 1966, σ. 93, σημ. 1.

3 Τοῦτο ἀλλαχῶς μὲν ὀνομάζει ὁ ΚΙΚΕΡΩΝ Ἀμαλθεῖον (ad Atticum I 16. 15 καὶ 18, de legibus II 3. 7), ἀλλαχῶς δὲ Ἀμάλθειαν (ad Atticum I 13. 1, II 1. 2, 7. 5, 20. 2), ἐκ τοῦ ἐν αὐτῷ ναῖσκου τῆς Ἀμαλθείας, τῆς γνωστῆς ἐκ τῆς μυθολογίας Κρητικῆς αἰγός, ἡ ὁποία ἐξέθρεψε τὸν Δία. Ἐκ τοῦ ΟΥΑΡΡΩΝΟΣ (ἔ. ἀ. II 2. 1) γνωρίζομεν δύο ἀκόμη ὀνόματα Ἠπειρωτικῶν κτημάτων, τὰ Περγαμῆς καὶ Μάλεδος, ἄλλων ἐν Ἠπειρῷ Ρωμαίων γαιοκτημόνων. Περὶ τοῦ κτήματος τούτου τοῦ Ἀττικοῦ, ἰδὲ καὶ L. UGOLINI, Butrinto, Roma 1937, σ. 90-91.

4 Πρβ. R. FEGER, ἔ. ἀ. σ. 507, ἐνθα ἰδὲ καὶ τὰς σχετικὰς πηγὰς.

5 ad Atticum III 7. 1, 19. 1-2, 20. 1, 21. 1, 22. 5 IX 12. 1, X 7. 3.

6 Διὰ τὸ Βουθρωτόν: ad Atticum IV 16. 1 καὶ 7, V 21. 3, XIV 20. 2. Διὰ τὸν Θυάμιν: ad Atticum VII 2. 3-4, de legibus II 3. 7. Ἡ διάκρισις αὐτῆ τῶν κτημάτων τοῦ Ἀττικοῦ εἶναι ἰδική μας· οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ ἀναφέρουν ἀπλῶς ὅτι ταῦτα εὐρίσκοντο παρὰ τὸ Βουθρωτόν καὶ διερρέοντο ὑπὸ τοῦ Θυάμιδος (πρβ. UGOLINI, Butrinto, σ. 90. FEGER, ἔ. ἀ. σ. 506-507). Ἐπειδὴ ὅμως τὸ Βουθρωτόν σημαντικῶς ἀπέχει τῶν ἐκβολῶν τοῦ Θυάμιδος, εἶναι, νομίζομεν, λίαν πιθανόν ὅτι ἄλλα μὲν τούτων ἦσαν παρὰ τὸ Βουθρωτόν, ἄλλα δὲ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Θυάμιδος. Ἄξιο παρατηρήσεως εἶναι ὅτι εἰς τὸ Βουθρωτόν ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα Τίτος Πομπώνιος, τὸ ὁποῖον προφανῶς ὀφείλεται εἰς τὸν Τίτον Πομπώνιον Ἀττικόν, πρβ. L. UGOLINI, Albania Antica, III, L'Acropoli di Butrinto, Roma 1942, σ. 210, ἀρ. 5 (Τίτος Πομπώνιος Ἀλκαῖος) σ. 223, ἀρ. C (Τ. Pomponius Lupercus). Οὗτοι εἴτε θὰ ἦσαν ἀπελευθεροὶ τοῦ Ἀττικοῦ εἴτε θὰ ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τὴν Ρωμαϊκὴν πολιτείαν.

7 ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ I 46. 4, πρβ. ΠΑΥΣΑΝΙΑΝ I 11. 2.

Ἡ περιοχή αὕτη εὐρισκομένη μακρὰν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων παρουσιάζετο λίαν ἀσφαλῆς δι' ἐπωφελῆ τοποθέτησιν χρημάτων. Ἀφ' ἐτέρου ἢ θέσις τῶν κτημάτων πλησίον τοῦ Βουθρωτοῦ καθίστα εὐχερῆ τὴν μεταφορὰν τῶν προϊόντων, καθ' ὅσον τὸ Βουθρωτὸν ἔκειτο ἐπὶ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν Ἰταλίαν¹. Ὡς προϊόντα δὲ τῆς περιοχῆς ἀναφέρονται τὰ ἐκλεκτὰ Ἡπειρωτικὰ μῆλα², τὰ λαχανικά, τὰ ὄσπρια³ καὶ οἱ οἶνοι⁴, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἢ νομῆ ἵππων, προβάτων καὶ βοῶν, ὅπως εἰς τὰς λοιπὰς περιοχὰς τῆς Ἡπείρου οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπέβαινε λίαν προσοδοφόρος. Πράγματι δὲ αἱ μεγάλαι ἀγέλαι ἵππων καὶ βοῶν ἀπετέλουν τὴν κυρίαν πηγὴν πλούτου τοῦ δραστηρίου τραπεζίτου⁵, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται ἄριστα ἐνημερωμένος καὶ εἰς ζητήματα ἀφορῶντα εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς κτηνοτροφίας⁶.

Εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Κικέρωνος ἀναφέρεται βεβαίως μόνον ὁ Ἄττικὸς ὡς κατέχων κτήματα ἐν Ἡπείρῳ, εἶναι ὁμως λίαν πιθανὸν ὅτι καὶ οἱ πλείστοι τῶν Ρωμαίων, οἱ ὁποῖοι συνεχῶς ἐταξίδευον μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Ἡπείρου καὶ τοὺς ὁποῖους ὀνομάζει ὁ Κικέρων *Epirotici homines*⁷, ἦσαν ἐπίσης γαιοκτήμονες Ἡπειρωτικῶν γαιῶν⁸.

Η ΗΠΕΙΡΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΙΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Ἡπειρος ὑπῆρξεν ἐπανειλημμένως θέατρον ἐπιχειρήσεων τῶν Ρωμαίων στρατηγῶν, οἱ ὁποῖοι ὀρμώμενοι ἐξ αὐτῆς ἐπεχειροῦν νὰ ἀποσπάσουν τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους τῶν ἢ νὰ ἀνακαταλάβουν τὴν Ἰταλίαν.

Οὕτω κατὰ τὸν μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπηίου ἀγῶνα σκληραὶ μάχαι συνήφθησαν εἰς τὴν βόρειον Ἡπειρον, ἰδίᾳ παρὰ τὸ Δυρράχιον, κατὰ τὰς ὁποίας νικητὴς ἀνεδείχθη ὁ Πομπήιος⁹.

Παρὰ ταῦτα οὗτος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκμεταλλευθῆ τὴν νίκην του. Οἱ Ἡπειρωταὶ ἔκλινον ἀναφανδὸν ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς περισσοτέρους Ἑλληνας, οἱ ὁποῖοι ὑπεστήριζον τὸν Πομπήιον, εἰς τὴν αἰτίαν δὲ ταύτην θὰ πρέπει, νομίζομεν, νὰ ἀποδοθῆ ἡ ταχεῖα παράδοσις τῶν πόλεων Ἀπολλωνίας, Ὁρικοῦ, Βυλλίδος καὶ Ἀμαντίας, αἱ ὁποῖαι προθύμως προσεχώρησαν εἰς τὸν Καίσαρα¹⁰.

1 Τὸ Βουθρωτὸν ἦτο ἐκτισμένον ἐπὶ χερσονήσου κειμένης εἰς τὸ στόμιον τοῦ Πηλῶδους καλουμένου λιμένος, ΣΤΡΑΒΩΝ VII 7. 5, σ. 324.

2 PLINIUS N.H. XV 51.

3 Φύλαρχος παρ' ΑΘΗΝΑΙΩΝ III 73B, πρβ. PHILIPPSON - KIRSTEN, ἔ. ἀ. II, σ. 253 μετὰ τῆς σημ. 45

4 PLINIUS N.H. XIV 76.

5 CORNELIUS NEPOS, Atticus 14, 3, πρβ. VARRO ἔ.ἀ. II 5. 18, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἄττικὸς εἶχεν 120 ἀγέλας.

6 VARRO ἔ.ἀ. II 1. 25, 2. 2, 3. 3, 9. 1, 10. 10-11.

7 ad Atticum I 13. 1.

8 Τοιοῦτοι π. χ. ἦσαν ὁ Numerius Numestius, κομιστὴς ἐπιστολῆς τοῦ Ἄττικοῦ πρὸς τὸν Κικέρωνα (ad Atticum II 20. 1, πρβ. II 22. 7), ὁ ὁποῖος τοῦ παρέ-

δωκεν ἐπίσης ἐπιστολὴν διὰ τὸν Ἄττικόν (αὐτόθι II 24. 1), καθὼς καὶ ὁ L. Lucceius, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ ἔτος 58 π. Χ. περιῆλθεν εἰς δίκην πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Βυλλίδος (ad Familiares XIII 42), ἔνεκα ἴσως κτηματικῶν διαφορῶν, ὡς καὶ πλείστοι ἄλλοι.

9 CAESAR de bello civili III 64. 68-71. ΑΠΠΙΑΝΟΥ Ἐμφυλίων II 61-62. Εἰς τὸ Δυρράχιον εἶχε συγκεντρώσει ὁ Πομπήιος χρήματα, ὅπλα καὶ τροφίμα, CAESAR, ἔ. ἀ. III 44. ΑΠΠΙΑΝΟΣ, ἔ. ἀ. II 64, πρβ. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Κάτων ὁ νεώτερος 55.

10 CAESAR, ἔ. ἀ. III 11-12, πρβ. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Καῖσαρ 37. Πομπήιος 65. ΔΙΩΝΑ ΚΑΣΣΙΟΝ XLI 44-45. Αἱ συμπάθειαι τῶν Ἑλλήνων ἐστρέφοντο πρὸς τὸν Πομπήιον, πρβ. C. HERTZBERG, ἔ. ἀ. I, σ. 563. Πλὴν τῶν Ἡπειρωτῶν ἀναφέρονται καὶ οἱ Θεσσαλοὶ ὡς σύμ-

Ὅθεν ἠναγκάσθη ὁ Πομπήιος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἡπειρον καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν Καίσαρα, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Ἀθαμανίας ἐβάδισε πρὸς τὴν Θεσσαλίαν¹, ἐμπιστευθεὶς τὴν φύλαξιν τῶν ἐν Δυρραχίῳ χρημάτων καὶ τῶν ὄπλων του εἰς Κάτωνα τὸν νεώτερον².

Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας ποικιλοτρόπως ἐδοκιμάσθη ἡ Ἡπειρος, ἰδίᾳ δὲ αἱ παράλια πόλεις αὐτῆς, ὅπου διεξήχθησαν αἱ μάχαι. Ἐπειδὴ δὲ ἀμφότεροι οἱ ἀντίπαλοι ὑπέφερον ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφίμων³, βαρύτεραι ἐπιτάξεις ἐπεβλήθησαν εἰς τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ περιοχῶν⁴. Ἐπὶ πλέον δὲ ὑπεχρεώθη ἡ Ἡπειρος, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ Ἑλληνικαὶ χῶραι⁵, τὰς ὁποίας κατεῖχεν ὁ Πομπήιος, νὰ συνεισφέρουν εἰς αὐτὸν ἄνδρας, χρήματα καὶ πλοῖα. Ἄλλ' οἱ ἐξ Ἡπείρου καὶ Αἰτωλίας στρατιῶται τοῦ Πομπηίου ἐγκατέλειψαν ὁμαδικῶς τὸν στρατηγόν, ὅταν ἐπληροφορήθησαν ὅτι αἱ πόλεις των κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος⁶.

Ἡ μάχη τῶν Φαρσάλων (48 π. Χ.) ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν ἀντιπάλων, ἡ δ' ἐν συνεχείᾳ δολοφονία τοῦ Πομπηίου παρὰ τὸ Πηλούσιον τῆς Αἰγύπτου ἐπεσφράγισε τὴν ὀριστικὴν πλέον νίκην τοῦ Καίσαρος.

Ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων τοῦ δικτάτωρος ὑπῆρξεν ἡ ἴδρυσις ἀποικιῶν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν πρὸς ἐγκατάστασιν ἀκτημόνων πολιτῶν καὶ παλαιμάχων στρατιωτῶν του⁷, συγχρόνως δὲ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν χωρῶν ἐκεῖνων τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, αἱ ὁποῖαι εἶχον δοκιμασθῆ ἐκ τῶν πολέμων⁸. Μεταξὺ δὲ τῶν χωρῶν τούτων τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἦτο βεβαίως καὶ ἡ Ἡπειρος, τῆς ὁποίας μεγάλαι περιοχαὶ εἶχον παραμείνει ἀκατοίκητοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αἰμιλίου Παύλου, εἶχε δὲ μεγάλως δοκιμασθῆ κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον, ὡς θὰ εἶχεν ἄλλωστε τὴν εὐκαιρίαν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Καῖσαρ νὰ διαπιστώσῃ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἐναντίον τοῦ Πομπηίου πολέμου.

Ἡ παροῦσα βεβαίως κατάστασις τῶν πηγῶν δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν Καίσαρα, εἰ μὴ μόνον τὴν ἴδρυσιν τῆς ἀποικίας τοῦ Βουθρωτοῦ, δυνατὸν ὅμως καὶ ἄλλαι, ὡς ἡ Βυλλίς⁹, νὰ ὀφείλουν τὴν ἴδρυσίν των εἰς τὸν δικτάτωρα. Διὰ λόγους, τοὺς ὁποίους ἀγνοοῦμεν¹⁰, συμπεριεφέρθη ὁ Καῖσαρ λίαν

μαχοὶ τοῦ Καίσαρος, ὅστις διὰ τοῦτο ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐλευθέρους, ΑΠΠΙΑΝΟΥ Ἐμφυλίων II 88, πρβ. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Καῖσαρ 48.

1 CAESAR ἔ. ἀ. III 78, πρβ. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Πομπήιος 66.

2 ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Κάτων ὁ νεώτερος 55, πρβ. ΠΛΟΥΤ. Πομπήιος 67. Ὁ M. Porcius Cato Uticensis ἦτο περιφημὸς διὰ τὴν ἀκεραιότητά του, VALERIUS MAXIMUS IV 3. 2. Περὶ Κάτωνος, ἰδὲ BROUGHTON, ἔ. ἀ. II, σ. 198. W. GROSS εἰς RE XXII, 1953, σ. 168-213 ἐν λ. Porcius, ἀρ. 16.

3 CAESAR ἔ. ἀ. III 48 καὶ 58. PLINIUS N. H. XIX 144. Περὶ τῆς chaga, ἐκ τῆς ρίζης τῆς ὁποίας κατεσκευάζον οἱ στρατιῶται τοῦ Καίσαρος ἄρτον, ἰδὲ KEUZKY, Les opérations militaires de César étudiées par la mission de Macédoine, Paris 1876, σ. 79-80, πρβ. CAESAR ἔ. ἀ. III 48. ΑΠΠΙΑΝΟΝ ἔ. ἀ. II 61.

4 CAESAR ἔ. ἀ. III 5. 40, 42, 44, πρβ. ΔΙΩΝΑ ΚΑΣΣΙΟΝ XLII 12. 1.

5 CAESAR ἔ. ἀ. III 3-4.

6 Αὐτόθι III 61.

7 Περὶ τοῦ ἀποικιστικοῦ προγράμματος τοῦ Καίσαρος, ἰδὲ J. CARCOPINO, Histoire Romaine, Paris 1950, σ. 1026-1027 (εἰς τὴν σειρὰν G. GLOTZ. II 2).

8 Αἱ περιπτώσεις τῆς Καρχηδόνας καὶ τῆς Κορίνθου, τὰς ὁποίας ἐπανίδρυσεν, ἀρκοῦν, νομίζομεν, πρὸς ἀπόδειξιν τούτου, πρβ. TH. MOMMSEN, Römische Geschichte, Berlin 1889, III⁸, σ. 555.

9 PLINIUS, N. H. IV 35; *coloniae Bullidenses et...*

10 Ὁ ZUMPT (Comment. Epigr. I, σ. 318) ὑποθέτει ὅτι ἡ proscriptio τοῦ ἀγερ Βουθρωτοῦ ὀφείλετο εἰς τὸ ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Βουθρωτοῦ εἶχον ἐγκαταλείψει τὸν Καίσαρα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

αύστηρῶς πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Βουθρωτοῦ, εἰς τοὺς ὁποίους, ἀφοῦ ἐπέβαλε βαρεῖαν συνεισφορὰν, ἠθέλησεν ἐπὶ πλέον νὰ δημεύσῃ καὶ τοὺς ἀγροὺς, ἐγκαθιστῶν εἰς αὐτοὺς Ρωμαίους ἀποίκους¹. Εἶχον δὲ ἤδη ἐπιλεγῆ οἱ ἀποικοὶ καὶ ἠτοιμάζοντο νὰ ἀναχωρήσουν ἐκ τῆς Ρώμης, ὅποτε ἐπληροφορήθη τὸ γεγονός ὁ Τίτος Πομπώνιος Ἀττικός, τοῦ ὁποίου οὕτω τὰ κτήματα διέτρεχον ἄμεσον κίνδυνον δημεύσεως. Ὅθεν κατέβαλεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον μέρος τῆς ἐπιβληθείσης εἰς τὸ Βουθρωτὸν συνεισφορᾶς καὶ ἐπέτυχε παρὰ τοῦ Καίσαρος ὅπως κατευθυνθῶν εἰς ἄλλην περιοχὴν τῆς Ἡπείρου οἱ ἀποστελλόμενοι ἀποικοὶ. Ἡ δολοφονία τοῦ Καίσαρος ὑπῆρξεν αἰτία νὰ ἀκυρωθῆ ἡ ληφθεῖσα περὶ τοῦ Βουθρωτοῦ ἀπόφασις, ἡ δὲ ἀνησυχία τοῦ Ἀττικοῦ ἔτι μᾶλλον ἐπηυξήθη, καθ' ὅσον εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ ὀρισθῆ οἱ *triumviri agris dandis assignandis* πρὸς διανομὴν τοῦ *ager Buthrotorum* εἰς τοὺς ἀποίκους. Ὅθεν ἔγραψεν εἰς τοὺς ἐν Ρώμῃ φίλους του νὰ ἐνεργήσουν σχετικῶς, αἱ δὲ τελευταῖαι ἐπιστολαὶ τοῦ Κικέρωνος ἀναφέρουν τὰ διαβήματα, εἰς τὰ ὁποῖα προέβη ὁ ἐπιφανὴς ρήτωρ, ὅπως διατηρήσῃ ὁ Ἀττικός τὰ ἐν Βουθρωτῷ κτήματά του². Φαίνεται ὅτι ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶχε διευθετηθῆ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ θανάτου τοῦ Κικέρωνος (7 Δεκεμβρίου τοῦ 43 π. Χ.), ἀγνοοῦμεν δὲ πῶς ἐρροθυμίσθη τελικῶς τὸ ζήτημα. Αἱ καλαὶ πάντως σχέσεις, τὰς ὁποίας διетήρησεν ὁ Ἀττικός μετὰ τοῦ Ἀντωνίου κατ' ἀρχὰς καὶ τοῦ Αὐγούστου ἀργότερον³, ἐπιτρέπουν εἰς ἡμᾶς νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐπέτυχε τελικῶς οὗτος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐλευθέραν διακατοχὴν τῶν κτημάτων του⁴.

Ἀνῆκε δὲ ἡ Ἡπειρος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς τὴν Ἀχαΐαν⁵, τὴν ὁποίαν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατέστησεν ὁ Καίσαρ ἐπαρχίαν αὐτοτελῆ, ἀποσπάσας αὐτὴν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ ἀποστείλας διοικητὴν αὐτῆς κατὰ τὸ ἔτος 46 π. Χ. τὸν ἀνθύπατον *Ser. Sulpicius Rufus*⁶. Εἰς τὴν Ἀχαΐαν δὲ πλὴν τῆς Ἡπείρου ἀναφέρεται ὅτι ἀνήκον ἡ Σπάρτη, ἡ Σικυὼν, αἱ Θεσπιαί, αἱ Πάτραι καὶ ἡ Ἥλις, ἐνῶ ἡ Θεσσαλία, ἡ ὁποία εἶχε συμμαχήσει μετ' αὐτοῦ, καὶ αἱ Ἀθῆναι ἀφέθησαν ἐλεύθεραι⁷.

Ἡ δολοφονία τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος κατὰ τὰς εἰδὸς τοῦ Μαρτίου τοῦ ἔτους 44 π. Χ. ἔρριψε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος εἰς νέαν δοκιμασίαν καὶ προεκάλεσε τὴν ἔκρηξιν νέου ἐμφυλίου πολέμου.

Καὶ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον μάχαι συνήφθησαν εἰς τὴν Ἡπειρον μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τῆς Β' Τριανδρίας καὶ τῶν δημοκρατικῶν, τῶν ὁποίων ἡγούνητο

1 CICERO ad Atticum XVI 16. 4.

2 Αὐτόθι XVI 16a (Ἰούλιος τοῦ 44 π. Χ.).

3 CORNELIUS NEPOS Atticus 19, 4-20, 2, πρβ. K FEGGER, ἔ. ἀ. στ. 515.

4 Τὸ Βουθρωτὸν ἐν τούτοις ἀναφέρεται ἀργότερον ὡς Ρωμαϊκὴ ἀποικία, ΣΤΡΑΒΩΝ VII 7. 5, σ. 324: *Βουθρωτῶν... ἐποίκους ἔχον Ρωμαίους*. PLINIUS N.H. IV4: *colonia Buthrotum* βλ. UGOLINI, Albania Antica III, σ. 209: [Ἡ Βουθρ]ωτίων [κ]ολωνεία, πρβ. σ. 255-259, ἐνθα αἱ σχετικαὶ φιλολογικαὶ πηγαί.

5 CICERO ad Familiares XIII 18. 2. Ὅτι ἡ Ἡπειρος ἀνήκεν εἰς τὴν Ἀχαΐαν, συνάγομεν ἐκ τῆς παρα-

κλήσεως τοῦ Κικέρωνος πρὸς τὸν *Ser. Sulpicius Rufus*, διοικητὴν τῆς Ἀχαΐας, ὅπως βοηθήσῃ τὸν φίλον του Ἀττικόν *in Epiroticis reliquisque rebus*.

6 CICERO ad Famil. VI 6. 10: *Brutum Galliae praefecit (Caesar), Sulpicium Graeciae*. IV 4. 2: *Achaicum negotium...*, πρβ. ACCAME, ἔ. ἀ. στ. 106.

7 Πρβ. ACCAME, ἔ. ἀ. σ. 105-106, ἐνθα καὶ αἱ σχετικαὶ ἀρχαῖαι μαρτυρίαι. Τὰς Πάτρας δὲν ἀναφέρει ὁ ACCAME, εἶναι ὅμως φανερὸν ἐκ τοῦ Κικέρωνος (ad Famil. XIII 17. 1, 19. 1, 20) ὅτι καὶ αἱ Πάτραι ἀνήκον εἰς τὴν νέαν ἐπαρχίαν. Περὶ Θεσσαλίας, ἰδὲ καὶ σ. 114, σημ. 10 ἀνωτέρω.

ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος. Εἰς τὴν Ἠπειρον δέ, κατεχομένην ἤδη κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν, ἀπεστάλη τὸ 44 π. Χ. ὁ Γάιος Ἀντώνιος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου, ὅπως καταλάβῃ τὰς πόλεις Ἀπολλωνίαν καὶ Δυρράχιον, ἀκολούθως δὲ μεταβῆ εἰς τὴν Μακεδονίαν, τῆς ὁποίας τὴν διοίκησιν εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτὸν ἡ Σύγκλητος. Εἰς τὴν προσπάθειάν του ὁμως ταύτην ἀπέτυχε, καθ' ὅσον ἔσπευσεν ἀμέσως κατ' αὐτοῦ ὁ Βροῦτος, ὁ ὁποῖος τὸν ὑπεχρέωσε νὰ καταλίπῃ τὴν Ἀπολλωνίαν, τὴν ὁποίαν ἐν τῷ μεταξύ εἶχε καταλάβει, νὰ βαδίσῃ δὲ πρὸς Νότον κατὰ τοῦ Βουθρωτοῦ. Οἱ δύο ἀντίπαλοι συνεπλάκησαν πλησίον τῆς Βυλλίδος, νικητὴς δὲ ἀνεδείχθη ὁ Βροῦτος, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ παρεδόθη ὁ Ἀντώνιος μετὰ τοῦ στρατοῦ του. Διὰ τῆς νίκης δὲ ταύτης ἐξησφάλισεν ὁ Βροῦτος τὴν κατοχὴν ὀλοκλήρου τῆς Ἠπειροῦ¹.

Εἰς τὴν Ἠπειρον δέ, ἐπειδὴ ἐγεινίαζε πρὸς τὴν Ἰταλίαν, εἶχον καταφύγει πλεῖστοι Ρωμαῖοι πολῖται, οἱ ὁποῖοι εἶχον προγραφῆ ὑπὸ τῆς Τριανδρίας. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τούτων ἦτο τοσοῦτον μέγας, ὥστε κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 43 π. Χ. ἀφικθῆς εἰς αὐτὴν ὁ Σέξτος Πομπήιος, ὁ υἱὸς τοῦ Γναίου Πομπηίου, προέβη εἰς στρατολογίαν τούτων, ὡς καὶ τῶν ἐκεῖσε δραπετευσάντων δούλων. Ἐξ Ἠπειροῦ δὲ ὁρμώμενος ἐλυμαίνετο τὰ παράλια τῆς Μεσογείου καί, καταλαβὼν τὴν Μεσσήνην, ἐγένετο ἐντὸς ὀλίγου κύριος ὀλοκλήρου τῆς Σικελίας². Κατὰ τοὺς ἐπακολουθήσαντας δὲ ἀγῶνας τῶν ἀνδρῶν τῆς Β' Τριανδρίας ἐναντίον τοῦ Σέξτου Πομπηίου βαρύνεται ἐπιτάξεις ἐπεβλήθησαν εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀχαΐας, πρὶν ἢ αὐταὶ παραχωρηθῶν, συμφώνως πρὸς τὴν συνθήκην τοῦ Μισηνοῦ (ἄνοιξις τοῦ 39 π. Χ.), εἰς τὸν Πομπήιον³.

Ἡ ἥττα τῶν δημοκρατικῶν κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 42 π. Χ. παρὰ τοὺς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας καὶ ὁ ἐν συνεχείᾳ θάνατος τοῦ Βρούτου ἐσήμανε τὸ τέλος τῆς Ρωμαϊκῆς δημοκρατίας. Μεταξὺ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι παρέμειναν μέχρι τέλους πιστοὶ εἰς τὸν Βροῦτον ἦτο καὶ ὁ Στράτων ὁ Ἠπειρώτης, γνωστὸς ῥήτωρ τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ προσφιλὴς φίλος τοῦ Βρούτου. Οὗτος ἐπανειλημμένως διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Βρούτου ὑπεχρεώθη ἄκων νὰ ἐμπήξῃ ταῖς λαγόσι τοῦ Βρούτου τὸ ξίφος ὑπέικων ἐς τὰ ἔσχατα προστάγματα τοῦ ἠττηθέντος ἀρχηγοῦ του⁴.

Ἄλλ' ἤδη ἔμελλε νὰ κριθῆ τὸ τρίτον ἢ τὴν τύχην τοῦ Ρωμαϊκοῦ κόσμου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὁ Μάρκος Ἀντώνιος συνήθροιζε τεραστίας πεζικὰς, ἱππικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις ἐναντίον τοῦ Ὀκταβιανοῦ.

Ἡ Ἑλλὰς σχεδὸν ὅλη, ἐκτὸς τῶν Λακεδαιμονίων⁵, ἐτάχθη παρὰ τὸ πλευ-

1 CICERO Philippica III 26. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Βροῦτος 25 - 26. ΑΠΠΙΑΝΟΥ Ἐμφυλίων III 79. ΔΙΩΝ ΚΑΣΣΙΟΣ XLVII 21 - 22. Περὶ τοῦ Γαίου Ἀντωνίου, ἰδὲ ΚΛΕΒΣ, RE I, 1894, στ. 2582 - 2584 ἐν λ. *Antonius*, ἀρ. 20.

2 LIVIUS Epitomae CXXIII. Περὶ τοῦ Σέξτου Πομπηίου, ἰδὲ FR. MILTNER, RE XXI, 1952, στ. 2213 - 2250 ἐν λ. *Pompeius*, ἀρ. 33.

3 ΑΠΠΙΑΝΟΥ Ἐμφυλίων V 77. ΔΙΩΝ ΚΑΣΣΙΟΣ XLVIII 39. ΖΩΝΑΡΑΣ X 23, πρβ. ROSTONTZEFF, ἔ. ἀ. σ. 1013 μετὰ τῆς σημ. 127. Περὶ τῆς συνθήκης τοῦ

Μισηνοῦ, πρβ. MILTNER, ἔ. ἀ. σ. 2225 - 2228.

4 ΑΠΠΙΑΝΟΥ Ἐμφυλίων IV 131. Περὶ τοῦ Στράτωνος (ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Βροῦτος 52), ἰδὲ MÜNZER, RE IV A, 1931, στ. 315 ἐν λ. *Στράτων*, ἀρ. 16. Ὁ Στράτων ἀργότερον ἔτυχε συγγνώμης παρὰ τοῦ Αὐγούστου καὶ συνεπολέμησε μετ' αὐτοῦ παρὰ τὸ Ἄκτιον (ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ αὐτόθι 53).

5 ΔΙΩΝ ΚΑΣΣΙΟΣ I, 6. 5. ΣΤΡΑΒΩΝ VII 7. 6. σ. 325. ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ IV 31. 1 - 2, πρβ. v. GARDTHAUSEN, Augustus und seine Zeit, Leipzig 1891, τ. I, σ. 366.

ρὸν τοῦ Ἀντωνίου, ὁ ὁποῖος πρὸς ἐπ'άνδρωσιν τῶν 500 πλοίων του ὑπεχρεώθη νὰ στρατολογήσῃ ἐκ τῆς πολλὰ δὴ τλάσις Ἑλλάδος ὁδοιπόρους, ὀνηλάτας, θεριστάς, ἐφήβους¹ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις χρημάτων εἰσφορὰς καὶ τροφίμων ἐπιτάξεις πρὸς συντήρησιν τοῦ πολυαριθμοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου του².

Μεταξὺ τῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι ἐπλήγησαν βαρύτερα ἐκ τῶν μέτρων τούτων, ἦτο βεβαίως καὶ ἡ Ἥπειρος, εἰς τὰ παράλια τῆς ὁποίας εἶχε διαχειμάσει κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 32 π. Χ. ὁ στόλος τοῦ Ἀντωνίου, τοῦ ὁποίου αἱ δυνάμεις ἀνερχόμεναι εἰς 100.000 πεζῶν καὶ 12.000 ἰππέων συνήχθησαν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν³. Μετ' ὀλίγον δὲ καταπλεύσας καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἐκ Βρινδησίου κατέλαβε τὸν Γλυκὸν λεγόμενον λιμένα, παρὰ τὴν Τορύνην τῆς Ἡπείρου, καὶ ἐστρατοπέδευσε μετὰ τῶν ἀνδρῶν του, ἀνερχομένων εἰς 80.000 πεζῶν καὶ 12.000 ἰππέων, ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς στενῆς χερσονήσου, ἡ ὁποία χωρίζει τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἀπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἐνῶ ὁ στόλος τοῦ ἀποτελούμενος ἐκ 250 πλοίων ἠγκυροβόλει ἐντὸς τῶν δύο λιμένων τῆς χερσονήσου ταύτης τῶν εὐρισκομένων πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν εἶς, Κόμαρος καλούμενος, ἀπεῖχε περὶ τοὺς 60 σταδίους ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, ὁ δὲ ἄλλος περὶ τοὺς 12⁴.

Ἡ 2^α Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 31 π. Χ. ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν μακρὰν περίοδον τῶν ἐμφυλίων πολέμων παραδώσασα τὸ ἀχανὲς Ρωμαϊκὸν κράτος εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ὀκταβιανοῦ.

Ἡ Ἑλλάς, ἐξηντημένη ἤδη ἐκ τῶν συνεχῶν πολέμων καὶ τῶν ἐπιτάξεων, ἀνέμενε τώρα τὴν λῆψιν συντόνων μέτρων ἐκ μέρους τοῦ νικητοῦ. Τῶν ἐλπίδων δὲ τούτων δὲν διεψεύσθησαν οἱ Ἕλληνες, καθ' ὅσον ὁ Αὐγουστος ἀμέσως μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ἀκτίου διέταξεν, ὅπως διανεμηθῇ εἰς τὰς πόλεις ὁ ὑπολειφθεὶς ἐκ τοῦ πολέμου σίτος⁵. Παρὰ ταῦτα ὁ Ὀκταβιανὸς δὲν ἐλησμόνησεν ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶχε συμμαχήσει μετὰ τοῦ ἀντιπάλου του. Τοῦτο τοῦλάχιστον μαρτυρεῖ ἡ εὐνοια, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξε πρὸς τοὺς συμπολεμήσαντας μετ' αὐτοῦ Λακεδαιμονίους⁶, ὡς καὶ ἡ ἐπιβολὴ νέων ἐπιτάξεων εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι εἶχον εὐνοήσει τὸν Ἀντώνιον⁷.

Ἐπῆρξε πράγματι ἀτυχία διὰ τὴν Ἑλλάδα τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχε ταχθῆ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἠττημένων καὶ κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους πολέμους⁸!

Τὴν Ἥπειρον ἐν τούτοις, εἰς τὰ παράλια τῆς ὁποίας ἐκέρδισε τὴν περιφανῆ νίκην του, ὅλως ἰδιαιτέρως ἠνύνησεν ὁ Αὐγουστος. Ἡ ἴδρυσις πράγματι τῆς Νικο-

1 ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Ἀντώνιος 62, 1, πρβ. ΔΙΩΝΑ ΚΑΣΣΙΟΝ I, 11. 2. ΟΡΟΣΙΟΥ VI 19. 5.

2 ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Ἀντώνιος 68, 7-8, πρβ. ΔΙΩΝΑ ΚΑΣΣΙΟΝ I 6. 2. Περὶ τῶν ἐπιτάξεων τοῦ Ἀντωνίου, ἰδὲ ΡΟΣΤΟΝΤΖΕΦΦ, ἔ. ἀ. σ. 1013 μετὰ τῆς σημ. 128.

3 Τὰς δυνάμεις τῶν ἀντιπάλων δίδει ὁ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ (Ἀντώνιος 61), πρβ. ΡΟΣΤΟΝΤΖΕΦΦ, ἔ. ἀ. σ. 1013 μετὰ τῆς σημ. 128.

4 ΣΤΡΑΒΩΝ VII 7. 5, σ. 324. ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Ἀντώνιος 62, 4-6. ΔΙΩΝ ΚΑΣΣΙΟΣ I, 12.

5 ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ Ἀντώνιος 68, 6-7.

6 ΣΤΡΑΒΩΝ VII 7. 6, σ. 325. ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ IV 31. 1-2. ΔΙΩΝ ΚΑΣΣΙΟΣ LIV 7.

7 ΔΙΩΝ ΚΑΣΣΙΟΣ LI 2, πρβ. LIV 7.

8 Διὰ τὰς ἐπιβληθείσας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιτάξεις κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ὡς καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν προεληθοῦσαν οἰκονομικὴν ἐξάντλησιν τῆς χώρας, πρβ. ΡΟΣΤΟΝΤΖΕΦΦ, ἔ. ἀ. σ. 1016 καὶ σ. 1581, σημ. 129.

πόλεως, τὴν ὁποίαν ἐκόσμησε διὰ μεγαλοπρεπῶν μνημείων καὶ ἐπροίκισε διὰ πλείστων προνομίων¹, μαρτυρεῖ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν εὐνοίαν τοῦ νέου κοσμοκράτορος τῆς Ρώμης, ἣ ὁποία, ἀφοῦ πρὸ 140 ἐτῶν κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων τὰς πόλεις τῆς Ἠπείρου, παρεῖχε τώρα εἰς αὐτὴν τὴν ἰσχυράν της προστασίαν.

Ἄλλὰ περὶ τῆς Νικοπόλεως ἐπιφυλασσόμεθα νὰ πραγματευθῶμεν διεξοδικῶς εἰς εἰδικὴν περὶ αὐτῆς μελέτην μας.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Χ. ΣΑΡΙΚΑΚΗΣ

¹ ΣΤΡΑΒΩΝ VII 7. 6, σ. 325. Suetonius Augustus 18. ΔΙΩΝ ΚΑΣΣΙΟΣ I, I 1. ΠΑΛΑΤ. ΑΝΘ. VI 236. IX 553. ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ V 23. 3, VII 18. 8-9, X 8. 3-5.